

Motion till riksdagen

1988/89:L607

av Bengt Harding Olson (fp)

Skadeståndsansvaret vid myndighetsutövning

Staten måste naturligtvis bära ansvar för sin myndighetsutövning och därmed jämförlig offentlig verksamhet. Härav följer då i princip en skyldighet att utge ekonomisk ersättning vid felaktig myndighetsutövning som vållat skada för någon medborgare.

Detta är också utgångspunkten för statens skadeståndsansvar enligt gällande skadeståndslag. Men lagen innehåller många regler som inskränker den enskildes rätt till skadestånd av staten. För det första krävs att fel eller försummelse kan påvisas hos någon tjänsteman. För det andra kan staten – även om tjänstemannen varit försumlig – endast åläggas ansvar "om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning". För det tredje behöver staten betala ersättning för intrång i näringsverksamhet endast "i den mån det är skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet, felets eller försummelsens beskaffenhet och övriga omständigheter". För det fjärde slipper staten ersättningsskyldighet för skada som kunnat undvikas om den skadelidande fört talan om rättelse av det felaktiga myndighetsbeslutet. För det femte kan – även om staten trots allt skulle befinnas skadeståndsansvarig – den statliga ersättningsskyldigheten jämkas och då ända ner till noll. Huvudregeln är alltså så urholkad att man med fog kan fråga sig vad ansvaret i realiteten är värt för den enskilde medborgaren.

Enligt särskild lagstiftning har staten ett vidare skadeståndsansvar för beslut som föranlett frihetsinskränkning exempelvis genom främst anhållande och häktning. Även om denna lag har en generösare inställning än skadeståndslagen så finns även här en del omotiverade begränsningar av det statliga skadeståndsansvaret.

Otillfredsställande regler

Gällande skadeståndsrätt och dess tillämpning vid felaktig myndighetsutövning är i praktiken alldeles för sträng och leder inte sällan till stötande resultat på den enskilde medborgarens bekostnad. Några konkreta situationer kan belysa detta påstående.

Skattemyndigheternas betalningssäkringar har ibland vållat stora skador för den drabbade medborgaren men trots att besluten undanröjts av domstol har skadestånd inte erhållits eftersom ingen tjänsteman ansetts ha varit försumlig. Husrannsakan för att eftersöka person eller egendom vållar ibland materiella skador men t.o.m. helt fristående tredje man såsom hyresvärd kan själv få stå för skadorna.

Särskilt otillfredsställande resultat ger nuvarande ansvarsregler vid myndighetsutövning i form av felaktiga frihetsberövanden såsom gripande, anhållande och häktning. En privatperson som oskyldigt grips och därvid skadas kanske både fysiskt och ekonomiskt får ersättning endast om polisen gjort sig skyldig till fel eller försummelse. Ersättning utgår aldrig om frihetsberövandet varat mindre än 24 timmar. Denna "självrisk" är uppenbart oacceptabel och det finns ingen anledning för någon enda människa att tolerera felaktigt frihetsberövande under en enda timme. De skadestånd som ibland trots allt utgår är ofta generande låga, exempelvis som regel 5 000–6 000 kr. för lidande av frihetsberövande under en hel månad.

Ett rättssamhälle måste naturligtvis både staten och den enskilde ta ansvar för sina handlingar. Men det är särskilt viktigt att staten bär ett generöst skadeståndsansvar för myndighetsutövning som oförskyllt orsakar skada för den enskilde medborgaren. I dag är det en alltmer utbredd uppfattning att staten inte tar ett rimligt skadeståndsansvar i dessa situationer och i flera fall leder detta till allmänt stötande resultat. Enligt min uppfattning är nuvarande rättsläge oacceptabelt och risken för underminering av allmänhetens tilltro till vårt rättssamhälle är uppenbar.

Rättslig reform

Behovet av en reform av det allmännas skadeståndsansvar är akut.

Vid en sådan reformering måste utgångspunkten vara att det allmänna påtar sig ett generöst ansvar för skador som vållats enskilda medborgare genom myndighetsutövning och detta utan stötande begränsningsregler.

Det torde krävas en parlamentarisk utredning för att uppnå bästa möjliga resultat av en förutsättningslös översyn av detta skadeståndsansvar vid myndighetsutövning som vållat skada för företag och enskilda.

Utredningar tar som bekant tid och utan dröjsmål bör därför införas en skadeståndsrättslig säkerhetsventil, som kan tillämpas om den skadelidande företagarens eller privatpersonens ersättningsbehov med hänsyn till dennes ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt framstår som särskilt angeläget. Typfallet är då om den skadelidandes möjligheter att försörja sig har allvarligt äventyrats.

Till slut behöver bara tilläggas en självklarhet. Offentlig verksamhet skall bedrivas med och inte utan ansvar. En skadeståndsrättslig generositet från det allmännas sida kan visserligen komma att innebära en kostnad för staten men detta är ett pris som vi självfallet måste betala för vår rättssäkerhet och allmänhetens förtroende för vårt rättssamhälle.

Hemställan

I anledning av det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i skadeståndslagen (1972:207) genom införande av en skadeståndsrättslig säkerhetsventil i enlighet med vad som anförs i motionen.

Stockholm den 18 januari 1989

Bengt Harding Olson (fp)